

LA RELACIÓ DE MATEU AYMERICH AMB GREGORI MAYANS

Josep M. BENÍTEZ I RIERA

Bé podem qualificar d'amistosa la relació que mantingueren Mateu Aymerich i Gregori Mayans.¹ Comptem amb una sèrie de vint-i-nou lletres enviades per Aymerich a Mayans entre 1756 i 1767, i una altra sèrie de trenta lletres de Mayans a Aymerich, des de 1756 fins a 1764.² Les petites notícies de la vida d'ambdós manifesten la confiança que regnava entre ells. Els setze anys de diferència d'edat que els separaven no van ser obstacle a l'hora d'intercanviar projectes i opinions o de manifestar les seves postures i actituds en diversos camps. Però els temes que hi apareixen perfilen, sobretot, llur relació intel·lectual.

1. Josep Finestres, iniciador de la relació

Abans de la relació directa, Mayans coneixia qui era Aymerich, almenys des de 1748, perquè Josep Finestres li havia enviat, des de Cervera, el llibret de Filosofia escolàstica d'Aymerich, *Systema antiquo-novum*, aparegut en 1747. Ho sabem per la biografia de Finestres escrita per Lluçia Gallissà que cita una

1. Aquesta col·laboració a l'homenatge del Dr. Josep M. Rovira Belloso pressuposa el meu anterior article «Els escrits filosòfics del jesuïta Mateu Aymerich d'abans de l'expulsió carloterista de 1767», *RCatT* 24 (1999) 109-154, en el qual presento la figura d'Aymerich i les seves dues obres filosòfiques.

2. De les 29 lletres d'Aymerich a Mayans, 11 es troben a la Biblioteca Arxiu Històric Mayanès, Col·legi del Corpus Christi, València (= BAHM), i 18 a l'Arxiu Municipal de València, Biblioteca Serrano-Morales (= AMV, BS-M); Pere Blanco en féu servir 19, les dels anys 1757-1767, en Pedro BLANCO TRIAS, *De la correspondència Epistolar del P. Mateo Aymerich S.J. con Gregorio Mayans. 1757-1767*, València 1948. Les 30 lletres de Mayans a Aymerich es troben en BAHM, M-157, M-159, M-168; algunes d'elles, utilitzades per Antonio MESTRE, *Ilustración y reforma de la Iglesia*, València 1968, on en publica una en apèndix, el núm. 6: «Disensió con el P. Eximeno sobre el trato con herejes» (pp. 486-487); ID., *Historia, fueros y actitudes políticas*, València 1970, sobretot en tractar de la polèmica amb Aymerich sobre sant Sever de Barcelona (pp. 264-281).

lletra de Mayans a Finestres, avui perduda, i en transcriu un paràgraf: «Tinc un gran goig de que la Universitat obri les portes a la Física bona, com demostren les tesis d'Aymerich; i no m'agrada menys que no sigui abandonat del tot Aristòtil...»³ Més endavant, també serà Finestres qui parlarà a Mayans del nou llibre d'Aymerich, *Prolusiones Philosophicae*, donant-li detalls molt concrets: «Dentro pocas semanas se concluirá la impresión de las *Prolusiones filosóficas* del P. Matheo Aymerich, que asseguro gustarán a Vm., pues a mi juicio son dignas de toda alabanza, por no dezir admiración. Procuraré que el P. Aymerich embíe un exemplar a VM.»⁴ Poc temps després, Finestres comunica a Mayans: «Las *Prolusiones (sic)* del P. Aymerich están impressas, pero tardarán en publicarse [...] porque se espera de Roma la lámina con el retrato del Mecenas a quien se dedican.»⁵ Quasi un any més tard, Mayans escriu a Finestres que l'obra d'Aymerich li ha plagut molt, tant que, quan està enutjat per alguna lectura pesada, llegeix el llibre del jesuïta, perquè és escrit en llenguatge fàcil, ple de puresa i amenitat.⁶

2. La relació directa

Pel to de la primera lletra d'Aymerich a Mayans, de 20 d'abril de 1756, podem suposar que Aymerich havia escrit anteriorment a Mayans. En aquesta primera lletra coneguda, Aymerich informa Mayans que Finestres llegí l'original de les *Prolusiones* abans d'imprimir-se, que se li havia ofert de tenir cura de la impressió i que li havia fet l'índex. També diu a Mayans que ha posat, en fe d'errades, les citacions de dos autors –Menke i La Bruyère– condemnats, feia poc, d'heterodòxia per no contradir la prohibició del tribunal de la Inquisició, i no semblar que era poc respectuós amb l'autoritat eclesiàstica.⁷ Aprofita l'avi-

3. Ignasi CASANOVAS, *Josep Finestres*, Barcelona 1932, núm. 442/3, lletra de Mayans a Finestres de 28 de maig de 1748. El fragment en la *Vida de Finestres*, de Gallissà, en CASANOVAS, *Finestres*, núm. 66.

4. Lletra de Finestres a Mayans (CASANOVAS, *Finestres*, núm. 556).

5. Lletra de Finestres a Mayans de 31 d'agost de 1755 (CASANOVAS, *Finestres*, núm. 561). El mecenes era el bisbe de Tاراçona, Esteve de Vilanova, a qui Aymerich dedica el llibre; en els tres exemplars que he consultat no apareix, però, cap làmina de retrat del bisbe.

6. Lletra de Mayans a Finestres, probablement de 17 de juny de 1756 (CASANOVAS, *Finestres*, núm. 572/2).

7. «Quando estava para acabarse la impresion, salieron los edictos de el santo tribunal en que se prohiben las *Declamaciones* de Menkenio y las obras de La Bruyère. No quise exponerme a que algún ignorante atribuyesse a poco respecto a la prohibición de dichas obras el que yo las citasse en mis *Prolusiones* inmediatamente a su condenación. Por esta causa, ahunque estaban impressas mucho tiempo antes las *Prolusiones* en que están las citas, las pongo en la fee de erratas en muestra de mi respeto al santo tribunal. Podré parecer nimiamente escrupuloso en esta parte, y a los extrangeros parecerá una exotiquez tal corrección; pero en esta parte, ningún escrúpulo es nimio. Ya que los extrangeros destruien la religión...» La primera obra al·ludida per

mentesa per a manifestar què sent sobre l'ortodòxia, i ens permet de veure quina era la seva mentalitat sobre la llibertat de pensament i d'expressió, i quina era la seva actitud personal; tot per mantenir la puresa de la doctrina catòlica. Mayans li contesta que espera molt de la doctrina i amenitat d'Aymerich.⁸

Aymerich, responent a les lletres de Mayans de 29 de maig i de 12 de juliol, quan aquest ja ha rebut les *Prolusiones* i en pot opinar, es congratula que el savi d'Oliva en sigui un dels aprovadors: «No puedo negar que tengo particular complacencia en saber que puedo contar entre los aprobantes de mis *Prolusiones* al Sr. D. Gregorio Mayans suponiendo siempre que el gusto delicado de Vm. y singular conozimiento en esta especie de literatura aurá tenido que dissimular en ellas no pocos descuidos, que son inevitables quando no se tiene la quietud necessaria para atender a muchísimas menudencias. Yo no la tenía ciertamente metido en mis theologías y cuidado de muchachos, sin contar tal qual sermón y operatura inescusable. Estoy esperando con impaciencia las *Cartas españolas* con que Vm. quiere favorezermé.⁹ Aviendo ellas passado por la lima de Vm., espero tener mucho que aprender y admirar assí en las de los españoles eruditos que ha sacado Vm. de el olvido, como en las de Vm. cuyo estilo epistolar es tan conozido por la colección de la *cartas latinas*¹⁰ que he tenido el gusto de leer en los ratos que he podido dedicar a este estudio y lección de libros de buen latín tan conforme a mi genio.»¹¹ De forma una mica ampul·losa, li comenta que, gràcies a aquestes obres, a l'estranger van canviant el concepte que tenen de la cultura espanyola. La prova és el volum del jesuïta Girolamo Lagomarsini, de les cartes i discursos de Julio Pogiano, dedicat a la Universitat de Cervera.¹² Segons Fines-

Aymerich és J. B. MENCKE, *De Charlataneria eruditorum declamationes duae, cum notis variorum; accedit Seb. Stadelii epistola de circumforanea litteratorum vanitate*, Amsterdam 1716. Quatre edicions, l'última de Luca 1726. La segona obra és J. LA BRUYÈRE, *Les caractères ou les mœurs de ce siècle*, Paris 1688; vuit edicions en vida de La Bruyère, mort en 1694. Cito seguint *Oeuvres complètes*, text establert i anotat per Julien Benda, Paris 1951.

8. Lletra d'Aymerich de 20 abril de 1756 (BAHM). Lletra de Mayans d'1 maig de 1756 (BAHM, M-157).

9. G. MAYANS, *Cartas Morales, Militares, Civiles i Literarias de varios autores Españoles*, Madrid 1734. Última edició, Valencia 1773.

10. G. MAYANS, *Epistolarum libri sex*, Valencia 1732.

11. Lletra de 20 d'abril de 1756 (BAHM).

12. Lletra de 28 de juliol de 1756. Lletres d'Aymerich i Lagomarsini, a l'Arxiu Vaticà (= ASV), «Nunziatura di Madrid», caixa 220, núm. 3. Efectivament el jesuïta Girolamo Lagomarsini (1697-1773) estava curant l'edició en 4 volums *Julii Pogiani Sunensis epistolae et orationes*, Roma 1756-1762. El volum II comença amb la dedicatòria: «Pontificiae ac Regiae Cervariensi in Catalaunia Academiae Sapientissimae Hieronymus Lagomarsinius et S.J. felicitatem, Romae Nonis Quintil. MDCCLVI», sense paginació, consta de 13 pàgines. La correspondència entre Aymerich i Lagomarsini és a la Biblioteca Vaticana, inèdita; es troba en els *Codices Vaticani Latini*, còd. 11705, ff. 352, 359, 378; còd. 11706, ff. 1, 2, 5, 13, 35, 73, 167, 183, 203, 212, 224, 228; còd. 11707, ff. 236, 276, 291; còd. 11708, ff. 57, 128, 140; i còd. 11709, ff. 58, 84, 109, 114 i 326. La lletra d'agraïment del Claustre de la Universitat de Cervera a Lagomarsini, també inèdita, a *Codices Vaticani Latini*, còd. 11705, f. 372; i còd. 11706, f. 30. El registre en J. RUYSSCHAERT, *Codices Vaticani Latini*, còd. 11414-11709, Città del Vaticano 1959.

tres, sabem que la dedicatòria de Lagomarsini és motivada per la lectura que aquest féu de la censura del mateix Finestres a l'obra d'Aymerich *Prolusiones*, que féu concebre al jesuïta italià un gran concepte de la Universitat de Cervera.¹³

Pel setembre de 1756, i per primera vegada, Aymerich agraeix a Mayans que hagi judicat favorablement la seva capacitat per a preparar un episcopologi de Barcelona, encomanat pel comú amic bisbe Ascensi Sales. El bisbe havia volgut, en principi, que el volum el fes Finestres, el qual declinà l'encàrrec, al·legant les xacres pròpies de la seva edat.¹⁴ Aymerich confessa que tem els escrits històrics, perquè un excés de crítica porta a l'escepticisme, que rebutja. Pel gener de 1758, Aymerich pot informar Mayans que ja té molt avançada la redacció de la dissertació crítica sobre els bisbes dubtosament o suposadament tinguts com a prelats de la seu barcelonina. Diu que la fa llarga per poder alleugerir, després, l'episcopologi.¹⁵

3. Mayans, ofès per un discurs del pare Eximeno

Una llarga i delicada lletra d'Aymerich a Mayans és per a donar a l'amic satisfaccions per una ofensa pública que, segons ell, ha rebut d'un jove jesuïta, professor de retòrica, el dia de Sant Lluç –això és, el dia de la solemne lliçó inaugural de curs– en el teatre de la Universitat de València. Aymerich sap que Mayans està molt ferit per l'atac públic que li ha fet el «mestre retòric» Antoni Eximeno,¹⁶ tal com li ho ha comunicat l'amic comú, el bisbe Sales, però ignora el contingut i les circumstàncies de l'ofensa. Malgrat això, tracta de disculpar Eximeno i de calmar Mayans. La lletra és de 30 de novembre de 1756. Mayans li respon a la bestreta, el 8 de desembre, explicant-li en què ha consistit l'ofen-

13. Lletra de Josep Finestres a Mayans, de 14 de novembre de 1756: «recibí [...] del P. Lagomarsinio [...], quien me regaló aquel tomo con el motivo de aver visto mi censura sobre las *Prolusiones* del P. Aymerich, cuya lección le puso en tal concepto de nuestra escuela, que le movió a dedicar a la Universidad dicho segundo tomo, aviendo consagrado el primero al Papa, muy apreciador de las obras del P. Lagomarsinio», (CASANOVAS, *Finestres*, núm. 589).

14. Lletra de Finestres a Mayans, d'11 d'abril de 1756 (CASANOVAS, *Finestres*, núm. 570): «De mi edad y achaques colegirá Vm. que no estoy para emprender el *Episcopologio* de Barcelona, el qual de necesidad se ha de componer en aquella ciudad [...] Mi hermano canónigo Pedro harto tiene que hazer en ordenar el de su iglesia de Lérida, en que tantos años ha que trabaja, y no veo que adelante mucho.»

15. Lletra de 19 de gener de 1758 (BAHM). Aymerich es refereix al text que serà la primera part de l'obra general *Nomina, et acta episcoporum barcinonensium*.

16. El jesuïta Antoni Eximeno (1729-1808), valencià, tingué el discurs acadèmic d'inauguració del curs 1757-1758 de la Universitat de València, el dia de sant Lluç, 18 d'octubre de 1757: *De sinceritate Sacrae Doctrinae*. Oratio habita in Academia Valentina XV. Kalend. Nov. An. MDCCLVII, ab Antonio Eximeno Sacerdote Soc. Jesu Valentino Rhetorices Professore, edita in lucem decreto et impensis Valentini Senatus. Valentiae Edetanorum: Typis Benedicti Monfort, juxta Scholasticorum Nosocomium. MDCCLVII. Sobre Eximeno, vegeu N. OTAÑO, *El P. Antonio Eximeno: estudio de su personalidad a la luz de nuevos documentos*, Madrid 1943.

sa.¹⁷ Tot i que va ser invitat pel mateix Eximeno a l'acte d'inauguració, aquest va atacar alguns que es permetien tracte amb heretges. Mayans se sentí directament al·ludit. Segons Mayans, l'acusació d'Eximeno era molt greu, si es té en compte que judicava l'acció de l'acusat com a atemptatòria a la religió. Es comprèn que Mayans restés, no solament ofès, sinó preocupadíssim, tant més que el discurs d'Eximeno fou donat a l'estampa. En lletra posterior, de 21 de desembre, Aymerich, que ja coneix l'afer directament de Mayans, insisteix a voler donar satisfaccions al savi d'Oliva, assegurant que els superiors jesuïtes mai no permetrien la impressió d'una tal acusació.¹⁸ En aquest punt, Aymerich no s'equivocava, perquè el discurs d'Eximeno sortí publicat amb «imprimatur» del rector de la Universitat de València, el canonge Dr. Francesc Casamayor, i no del censor de la Companyia de Jesús.

El discurs d'Eximeno era *De sinceritate Sacrae Doctrinae Oratio*. L'autor feia un recorregut per la història demostrant que la Doctrina Sagrada de l'Església sempre ha sobreviscut a qualsevol corrent de falsa interpretació. Hi ha una concepció una mica triomfalista, que suposa la persuasió que existeix una Filosofia perenne. Ataca, finalment, els qui obscureixen l'Escriptura, confonen els Concilis, tracten parcialment els Pares de l'Església i exterminen la Tradició. Entre aquests, hi ha els qui se serveixen dels heretges. De fet, és difícil interpretar que hi hagi en tot el discurs una al·lusió clara a Mayans.

4. La problemàtica sobre sant Sever de Barcelona i sobre els falsos crònicons

Un tema que apareix en les dues anteriors lletres d'Aymerich és la consulta que fa a Mayans sobre la historicitat de sant Sever de Barcelona. Aymerich coneixia l'opinió històrica de Mayans, que negava que hi hagués un sant Sever a Barcelona, i opinava que era el mateix Sever de Ravenna. Aymerich, per contra, tot i que es declarava indiferent emocionalment parlant, opinava que sí que existí un sant Sever bisbe de Barcelona. Mayans envià a Aymerich una magnífica lletra crítica sobre tota la qüestió, que Aymerich publicà en el llibre *Nomina, et acta episcoporum barcinonensium*,¹⁹ i que refutà en el mateix llibre en un capítol específic, sense, però, donar cap prova satisfactòria que desmuntés els arguments de Mayans. Aquí es comença a manifestar la discrepància entre els dos estudiosos respecte a la concepció que tenien de la tasca crítica de l'historiador.

17. La lletra de Mayans en MESTRE, *Il·lustración*, pp. 486-487: «oí que dijo en tono de severísima i atroz reprehensión que ha avido hombre, que para perpetua ignomina de su nombre, avía impresso una carta de cierto herege, con lo qual se hacía (según su parecer) sospechoso en la Religión», minuta de la lletra en BAHM, M-157.

18. Lletra d'Aymerich a Mayans de 21 de desembre de 1756 (BAHM).

19. La lletra llatina de Mayans en *Nomina et acta episcoporum*. pp. 43-59. És del 12 de febrer de 1757.

Mayans, molt més exigent, reclama documents per a fonamentar les veritats històriques; Aymerich, un bon tros més crèdul, s'accontenta d'esbrinar la veracitat i versemblança de les tradicions. Ara, una cosa queda clara: la discrepància ideològica no refreda la confiança mútua ni l'amistat. I tots dos cerquen la veritat.

Menys d'acord anaven ambdós en la qüestió dels falsos crònics. Mayans havia estat el campió a rebatre les falsedats. Editor de *Censura de Historias Fabulosas* i autor de *Chronicones-Impugnados*, havia fet pública clarament la seva postura: la història no s'escriu per possibles, sinó «de lo que fue, i para cosas tan antiguas se requieren testimonios antiguos».²⁰ Aymerich, tanmateix, defensava la bona fe del falsari Román de La Higuera, com publicà en *Nomina, et acta episcoporum*, i en aquest punt discrepava de Mayans.

5. Altres projectes editorials d'Aymerich

Aymerich consultà Mayans sobre dos projectes editorials. Un era el de la publicació d'una «història geogràfica i natural de Catalunya», i l'altre era l'edició de l'obra del pare Garzón, *Idatii episcopi Chronicon*.²¹ El primer projecte ja el coneixeria Mayans des que va llegir-ho dins *Nomina, et acta episcoporum*.²² Per tant, ja en 1760, Aymerich estava decidit a corregir, completar i traduir al llatí o al castellà l'obra de Pere Gil.²³ Josep Iglésies fa veure com Aymerich no féu aquesta tasca, sinó que redactà de bell nou tota una història natural, plena de referències llibresques i d'erudició literària. Ens n'han per-

20. Sobre la postura de Mayans, cf. MESTRE, *Ilustración*, cap. IV, p. 204: «Falsos crònics e historia eclesiàstica». Que Mayans era el campió en la lluita contra els falsos crònics ho expressa ell mateix en la lletra a José Cevallos de 27 de novembre de 1749: «Como Dios me dé vida, dege Vm. por mi cuenta la ruina de los chronicones» (*Ilustración*, 205).

21. Sobre el projecte de la Història natural de Catalunya, lletres de 15 desembre 1762 (AMV, BS-M 7261-3, 857); de 23 agost 1765 (ibíd., 865) i de 31 agost 1765 (ibíd., 866). Sobre l'obra de Garzón, lletra de 2 novembre 1763 (ibíd., 858).

22. Aymerich diu: «... mihi casu incidenti in schedulas P. Petri Aegidii [Pere Gil], (...) Scripserat in hoc collegio Barcinonen. Cujus Rector non semel fuit, et in quo 20 an. Theologiam docuit P. Petrus Historiam Naturalem Cataloniae, sed multis lituris foedatam, quan forte olim emaculatam, et auctam, e Catalano sermone in Latinum, vel Hispanum convertemus» (*Nomina, et acta episcoporum*, 245).

23. L'obra de Pere Gil, però, restà inèdita. Publicada en part, recentment, per Josep IGLÉSIES, «Pere Gil, S. I. (1551-1622) i la seva "Geografia de Catalunya" seguit de la transcripció del Libre primer de la historia Cathalana en lo qual se tracta de Historia o descripció natural, ço es de cosas naturals de Cataluña segons el manuscrit de l'any 1600, inèdit, del Seminari de Barcelona», en *Quaderns de Geografia I* (Barcelona 1949) 1-316. De part del manuscrit de l'obra d'Aymerich tenim l'edició moderna de Josep IGLÉSIES, «Mateu Aymerich, S.I. (1715-1799) i la seva "Historia Geogràfica y Natural de Cataluña" seguit de la transcripció del volum dedicat al Regne Animal segons el manuscrit inèdit del Palau Reial de Madrid», *Quaderns de Geografia II* (Barcelona 1949) 1-343.

vingut dos volums manuscrits: un sobre el regne animal, que és el que ha editat Iglésies, i un altre sobre el regne vegetal, que encara resta inèdit. Per a la projectada obra geogràfica, Aymerich demana a Mayans que li deixi la *Geografia* de Cellario, la qual criticarà de superficial pel que fa a la informació que dóna sobre Espanya. I comenta: «Ya estoy desengañado de lo que nos viene de allende. Quieren hablar de España con una satisfacción que pasma por la preocupación en que están de que los Españoles no son capaces de notar sus defectos y errores.»²⁴ El manuscrit del pare Juan Mateo Garzón també quedà inèdit, per causa de l'expulsió dels jesuïtes l'any 1767. En 1845 fou editat.²⁵

6. Mayans, intel·lectual de primera línia

La relació amistosa d'Aymerich i Mayans es tornà més intensa quan la proximitat d'ells dos possibilità la relació directa i no solament l'epistolar. Aymerich en la seva estada a Gandia tingué la sort d'ésser visitat per l'intel·lectual d'Oliva. La descripció breu, però quasi emocionada, que Aymerich fa a Girolamo Lagomarsini d'aquesta visita, en carta de 12 d'abril de 1763, és digna d'ésser copiada: «Vino a verme el Sr. Mayans y me hablo de sus vastos proyectos de literatura. Hablamos también de VR. Se estuvo casi todo un día en Gandia solo para visitarme.»²⁶ De Gandia estant, Aymerich agraeix a Mayans en dues ocasions, 1763 i 1766, que li hagi tramès els seus escrits, cada un dels quals té la seva importància. De la primera tramesa n'hi ha dues peces. Una és la carta llatina adreçada al papa Climent XIII, en nom de la ciutat de València, perquè mani obrir el procés canònic de beatificació del qui fou beneficiat de l'església del Pi, de Barcelona, Josep Oriol.²⁷ La

24. Lletra de 31 d'agost de 1765 (AMV, BS-M 7261-3, 866).

25. *Idatii episcopi Chronicon*, correctionibus scholiis et dissertationibus illustratum a Joanne Matthaeo Garzon, Hispano, e Societatis Jesu Theologo, Gandiensi Academiae olim cancellario, ex codice autographo Bibl. regiae Bruxel. editit P. F.X. Ram, S. Theol. et SS. Canon. doct. Collegii hist. reg. Belgii Socius, Bruxellis 1845. Sommervogel adverteix: «un autre copie MS. se trouve dans la Bibl. nationale à Madrid» (Carlos SOMMERVOGEL, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, vol. III, col. 1249).

26. Lletra d'Aymerich a Girolamo Lagomarsini, datada a Gandia, 12 d'abril de 1763, inèdita a l'Arxiu Secret Vaticà, *Codices Vaticani Latini*, còd. 11709, f. 114. A l'Arxiu Vaticà he consultat la correspondència d'Aymerich amb Lagomarsini, que és prou intensa, però que no tracto aquí perquè bona part és de després de 1767, quan Aymerich ja havia sortit exiliat d'Espanya.

27. Lletra de 12 d'agost de 1763. La lletra de Mayans és: *Epistola Civitatis Valentiae ad Sanctissimum Patrem Clementem XIII. qua petit, ut ejus jussu peragatur causa beatificationis Venerabilis Josephi Oriol, Doctoris Theologiae, et Presbyteri Ecclesiae Parvencialis Barcinonensis Beatae Mariae cognomento Regum*. Sobre la beatificació de Josep Oriol, vegeu Emmanuel ROS I DE CARCER, *Festas celebradas a Barcelona en los anys 1806 y 1807 per la beatificació del V. Dr. Joseph Oriol*, Barcelona 1908, on publica un manuscrit inèdit de relació de les festes.

carta és molt elegant. De fet, en 1768, encara en vida de Climent XIII, s'obrí el procés canònic, que durarà fins a l'any 1770. Josep Oriol serà beatificat per Pius VII, l'any 1806, quan ni Mayans ni Aymerich vivien. La carta de Mayans té el mèrit, que Aymerich li reconeix, d'argumentar de foma serena i autoritzada sobre la santedat de la vida de Josep Oriol, basant-se en els fets de la seva virtut i miracles.

La segona peça que Mayans ha enviat a Aymerich és un discurs sobre com cal que s'ensenyi la Filosofia. No podia sintonitzar millor amb els interessos pedagògics i vitals d'Aymerich, que en les seves *Prousiones Philosophicae* havia maldat per estimular a l'estudi i ensenyament correctes de la Filosofia. El discurs de Pedro Pasqual y García, de Almunia, s'inscriu en la faceta moralitzant que emprava també Aymerich.²⁸ La Filosofia és «cognitio veritatis atque virtutis», i tots els éssers humans hi poden arribar: «Veritas semper amanda est: Virtus semper exercenda. Utrumque facere philosophari est: utrumque tota vita faciendum».

La tercera obra que es deu a la infatigable voluntat editora de Mayans és l'loada per Aymerich com «el libro de oro». Es tracta o de l'edició de la *Introductio ad sapientiam*, de Joan Lluís Vives, o de la seva *Defensio Fidei Christianae*. Això dóna peu a Aymerich per a fer unes reflexions sobre la cultura europea del moment: «Ojalá llegase este librito a manos de Mr. Volterre y sus sectarios, los que se llaman philósophos de la religión natural. Creo que se avergonzarian viendo quan lejos estan de ser philosophos o de buscar y amar la sabiduria.»²⁹ Aymerich considera els mèrits de Mayans en aquesta tasca d'escriptor i editor de primera línia, com escau a un autèntic intel·lectual cristià: «reimprima Vm. muchos libros semejantes a éste». Perquè Aymerich està copsant el moviment il·lustrat europeu que té en si mateix un element innegable d'impietat. Pensa que l'edició de llibres d'escriptors «tan acreditados como Luis Vives» podria deturar l'avanç de la irreligió i l'ateisme. És comprensible que Aymerich estigui alarmat davant l'allau de llibres «que van saliendo no solo en Olanda y en Inglaterra (que esto no es tanto de extrañar), sino también en países christianísimos, vezinos a nuestra España». Aquesta sintonia de parers entre Mayans i Aymerich és el que reforçava la seva amistat. Aymerich ja entreveu com una croada de la bona premsa: «muchos libros como éste, que puede llamarse el Kempis de los christianos eruditos del siglo, podrian servir de preservativo». Per la mateixa raó ell hauria volgut muntar a la Universitat de Gandia una impremta, projecte que no ha estat factible per dificultats del moment.

28. El discurs és: *Oratio de optima ratione Philosophiae docendae habita a Don Pedro Pasqual et Garcia de Almunia, in Valentino Lycaeo, die III. mensis Julii, anni MDCCLXIII*. Cito per la seva edició a Clarorum Valentinarum Petri Joannis Nunnesii, Emanuelis Martini, Gregorii Majansii, Joannis Insulae aliorumque Orationes Selectae, Lausannae, apud Franciscum Grasset, et socios, MDCCLXVIII. Es troba a les pp. 135-145.

29. Lletre de l'11 de febrer de 1766 (AMV, BS-M 7261-3, 870).

7. Els esdeveniments polítics

Mateu Aymerich seguia els esdeveniments que s'anaven desenvolupant a Europa i molt en concret els que pertocaven la Companyia de Jesús. Ho mostra, per exemple, la seva lletra a Jaume Caresmar, de 16 de febrer de 1760,³⁰ sobre la situació política de Portugal, desfavorable als jesuïtes. Però també en la relació amb Mayans, tot i que era prevalentment intel·lectual, hi apareix la temàtica política. De la de fora d'Espanya en tenim constatacions. La primera, de 27 de març de 1765, quan Aymerich envia a Mayans la pastoral de l'arquebisbe de París, Cristophe Beaumont, en defensa de la Companyia de Jesús, de feia poc condemnada pel Parlament de París. Es veu que Aymerich té interès positiu que Mayans la llegeixi. A part de la pastoral, Aymerich envia a Mayans altres «papeles que van saliendo sobre las cosas de el tiempo».³¹ La problemàtica religioso-política de França torna a ser present en l'intercanvi epistolar. Aymerich comenta pel febrer de 1766 a Mayans: «no ofrezco a Vm. algunas colecciones de cartas de los obispos de Francia al Papa y de este al rey christianissimo al duque de Lorena y a los obispos de aquel reyno, como tambien a varios obispos de España». I, pensant en l'onada de persecució que estava passant la Companyia de Jesús a França, s'eleva a la consideració de la situació religiosa general: «Encomendemos a Dios que conserve la religión de aquel reyno, en otros tiempos limpíssimo de errores y heregias, y ahora, según muestran aquellas cartas, tan pervertido en muchas partes que causa la mayor lástima.»

De la política interior d'Espanya no hi trobem, en la relació amb Mayans, gaires referències. Però hi ha un judici sobre Aranda que és de particular interès, sobretot havent-lo emès Aymerich en vigílies ja de l'expulsió dels jesuïtes de tots els territoris de la Corona espanyola. Aquest judici ens fa veure com vivien de tranquils els jesuïtes, sense sospitar que l'animadversió contra ells havia d'esclatar aviat en una decisió reial irreversible. Comenta a Mayans arran del motí d'Esquilache que «sea enhorabuena y para mucho bien de Vm. y de su casa la ida de el Sr. conde de Aranda a la corte [...] no dudo que su excelencia hará reynar la justicia, la paz y la abundancia en España, y que se borrarán del todo las memorias tristes de los disturbios e inquietudes de los pueblos bajo su prudente dirección y gobierno».³² Aranda, efectivament, va exercir amb eficàcia la seva autoritat, com no dubtava Aymerich; per ironia de la història, al cap d'un any Aranda fou l'executor puntualíssim del decret de Carles III d'expulsió

30. Lletre d'Aymerich a Jaume Caresmar, 16 febrer de 1760 (Arxiu del Convent del Remei de Vic): «Corre que ha avido una execución muy terrible en Lisboa (...) En el último *Mercurio* leerá Vm. el decreto de expulsión de los jesuitas de Portugal.»

31. Lletre de 27 març de 1765 (AMV, BS-M 7261-3, 869).

32. Lletre de 22 d'abril de 1766 (AMV, BS-M 7261-3, 871).

de tots els jesuïtes que vivien en el territoris espanyols d'arreu del món, entre els quals es trobava Aymerich.³³

Josep M. BENÍTEZ RIERA
Facultat d'Història Eclesiàstica, PUG
Piazza della Pilotta, 4
I - 00187 ROMA

Summary

The author documents and comments on the relationship between Mateu Aymerich and Gregori Mayans in the years 1756 and 1767, based on extant correspondence between them. He points out that they were brought together by Josep Finestres, a friend of Mayans, when from Cervera he sent him a copy of Aymerich's booklet of scholastic philosophy, *Systema antiquo-novum*, published in 1747, and told him about Aymerich's new publication, *Prolusiones Philosophicae*, of which he provided a host of details. The article then goes on to record their personal relationship which reflects a number of interesting cultural facts, viz: Mayans' annoyance with a speech by the Valencian Father Eximeno, the issue of Sant Sever de Barcelona and the spurious chronicles, Aymerich's other publishing projects, Mayans' literary and historical production and contemporary political events, notably the persecution in Europe of the Jesuits and events in Portugal and France leading up to the expulsion of Spain's Jesuits by Charles III in 1767, a measure which cut short the correspondence between the two friends when Aymerich was forced into exile.

33. Carlos CORONA, *Sobre el conde de Aranda y sobre la expulsión de los jesuitas*, «Homenaje al Dr. don Juan Reglá», Valencia 1975, vol. II, pp. 79-106. Rafael OLAECHEA i José A. FERRER BENIMELI, *El conde de Aranda (Mito y realidad de un político aragonés)*, Zaragoza 1978, en especial pp. 128-168. El fet de l'expulsió dels jesuïtes espanyols de l'any 1767, amb l'escatiment de les seves causes i un apunt historiogràfic, l'he publicat amb el títol «L'expulsió dels jesuïtes d'Espanya per Carles III», en Josep M. BENÍTEZ I RIERA, *Jesuïtes i Catalunya: fets i figures*, Barcelona 1996, pp. 63-84.